

NIEUWE VERDENKING.

— Nu zal ik Elza terug zien... en misschien kan zij me nog beminnen, zei Jozef Reniers, de zoon van den Antwerpschen schoolmeester.

Hij stond gereed, om naar Antwerpen te reizen en daar zijn taak te vervullen in het krijgsbedrijf, dat Maurits van Nassau ontworpen had. De jonge man kon niet vermoeden, wat er met het hem trouw gebleven meisje gebeurd was. Isegrim deed hem uitgeleide tot buiten den kelder en nam hartelijk

Toch kwam een bedelaar bij den bevelhebber van Duinkerke (blz. 365). afscheid. En dan staarde de hoofdman een wijle in de richting van Nieuwpoort.

— O, mijn arm kind, zuchtte hij... Maar Wouter van Dillen had hem hoop gegeven. Jacqueline zou nu weten, dat ze moest trachten tijd te winnen.

— O, God, red haar ! bad Isegrim.

Lepelaar stoorde hem in zijn gepeinen.

— Hoofdman, ik heb belangrijk nieuws, zei hij. De gouverneur van Duinkerke heeft de Moeren onder water gezet.

— Maar waarom ?

— Omdat hij een aanslag op Duinkerke vreest !

— Zou er dan iets van onze plannen uitgelekt zijn ? hernam Isegrim verschrikt.

— 't Schijnt ! Waarom anders zulk een geweldigen maatregel genomen. Veel menschen zijn omgekomen, zoo haastig ging de gouverneur te werk.

Isegrim dacht aan van Dillen ! Zou die uit wraak voor de behandeling van Agneta verraad plegen en inzake zijn bemiddeling ten gunste van Jacque-

line liegen ? De hoofdman had al veel ondervonden tijdens zijn roerig leven. En hij was zeer achterdochtig en voorzichtig. Hij besloot Wouter te onder-
vragen. Lepelaar vertelde ook, hoe het volk de overstroming toeschreef aan
de booze macht van Jacqueline, die wraak nam, omdat ze in de Moeren aan-
gehouden was.

— O, die domkoppen ! riep Isegrim uit. Wat een bijgeloof ! En als
men dat nu maar niet op mijn arm kind uitboet.

De Lepelaar wist eveneens, dat Bruno Rijkaart gevangen was genomen,
omdat hij medelijden jegens Jacqueline betoond had.

— Dan moeten wij dien jonkman bevrijden. Te Hondshoote kan ons
dat wel gelukken, besloot de hoofdman der samenzwervers.

— En hij zal een nieuwe bondgenoot zijn, want hij haat de Spanjaarden,
verzekerde Lepelaar, die te Hondshoote goed geluisterd had.

— En de schout daar, geeft dus voedsel aan den laster tegen mijn
dochter ? hernam Isegrim. Oog voor oog en tand voor tand... we zullen een
streng voorbeeld stellen. Een week geduld... een week nog mag die kerel
leven, maar Bruno Rijkaart helpen we dadelijk.

Hij keerde in den kelder terug. Wouter van Dillen zat bij het vuur.

— Zou hij een laffe verrader zijn ? vroeg Isegrim zich af. O, alles is
mogelijk ! Wee dan hem, die ons en Vlaanderen verkoopt voor de schoone
oogen van een meisje, dat hem nu verstoot ! En zoo wil hij misschien ook de
gunst van het gerecht winnen.

— De Moeren zijn onder water gezet, zei Isegrim tot jonker van Dillen.
Deze ontstelde.

— De Moeren onder water, stamelde hij. Maar hoe is dat gekomen ?

— Een maatregel van den gouverneur van Duinkerke.

— Om de stad te dekken.

— Meent ge ?

— Welk een andere reden kan hij hebben ?

— Dus een maatregel tegen ons...

— Zouden uw plannen dan verraden zijn ?

— Dat moet...

— Maar hebt ge het op Duinkerke voorzien ?

— Ze kunnen overal middelen tot verdediging aanwenden. Is er iets
uitgelekt, dan passen ze in alle steden op... Zoo is Jacqueline zeker verloren !

Isegrim keek van Dillen doordringend aan. Wouter bemerkte het. Een
gloed sloeg in zijn wezen en snel rees hij op.

— Wantrouwt ge mij ? vroeg hij.

— Wien moet ik wantrouwen ? Gij zijt bij uw ouders geweest...

— En ge acht mij tot zulk een lafheid in staat ! Mijnheer, ik treed uit
uw dienst. Zoo kan ik uw bondgenoot niet blijven.

— Ge wilt vertrekken ?

— Voor een eerlijk man is er geen andere weg.

— Ge neemt het wel zeer gemakkelijk op. Maar ik houd u hier... Be-
schouw u als mijn gevangene, tot ik een scherp onderzoek ingesteld heb.

— Zonder het minste bewijs beticht ge me van zulk een laagheid ! Ik,
die door trouw aan 't gegeven woord om u en uw dochter veel geleden heb !

— Maar steeds aan 't weifelen waart !

— En ge verwijt me dat ? Was mijn keuze gemakkelijk, de keuze tusschen ouders en vrienden aan de eene zijde en een vreemdeling, die den naam had een roover te zijn, aan de andere ! Toch heb ik van den beginne af mijn ouders benadeeld voor u !

— Maar wat is er nu gebeurd ?

— Te Nieuwpoort ? Daar stelt mijn edele vader zich in gevaar voor uw dochter !

— Vreemd... Agneta van Ramsdijk wordt hier gehouden als gijzelaarster... gij zijt daarover verbitterd... ge gaat naar Nieuwpoort... en de gouverneur van Duinkerke neemt maatregelen tegen onze plannen.

— Zoo kunt ge alles verkeerd uitleggen. Kende ik uw juiste plannen ?

— O, dat was niet noodig, om den vijand op zijn hoede te stellen !

— Gesteld, dat ik zoo laf was, als gij veronderstelt, zou ik dan niet een Spaansche afdeeling den weg gewezen hebben naar dezen kelder.

— Wie weet, wat er nog gebeurt !

— Maar ik verdedig me niet langer tegen uw gemeene aantijgingen... Ze zijn me te min.

— Gelief me te volgen...

De aanwezigen keken vreemd op. Ze verstonden het gesprek wel niet, maar merkten wel, dat er onmin was tusschen hun overste en van Dillen.

Isegrim leidde Wouter in een kleine kamer.

— Dit is dus mijn cel, zei de jonker op bitteren toon.

— Voorloopig... Ge moet mijn achterdocht begrijpen. Ik ben verantwoordelijk voor een groote onderneming.

— Waarom hebt ge me dan eerst mijn geheimen toevertrouwd.

— Omdat ik u toen voor een Vlaming hield, die niet aarzelen zou een goede zaak te dienen. Doch laat ons niet redetwisten... Ik moet weten, wie den gouverneur van Duinkerke gewaarschuwd heeft. Die gast zal zonder ernstige reden niet een bloeiende landstreek ten onder brengen. Ge zult den uitslag van mijn onderzoek afwachten. Ik kan niet anders handelen.

Isegrim sloot de deur en liet Wouter in sombere stemming achter.

ONVERWACHTE HULP.

Isegrim verdubbelde de posten... Hij wilde nu op alles voorbereid zijn. Misschien was ook de schuilplaats verraden... Alles bleef echter rustig. Men ontdekte geen Spanjaarden. Maar twee mannen brachten een geblinddoekte vrouw binnen...

— Zij beweert u te moeten spreken, zeiden ze tot den hoofdman.

— Wie is dat schepsel ?

— Ze weigert het te zeggen.

— En kwam ze naar deze plek. Dan is deze dus bekend.

— Neen, heer, antwoordde een der mannen. Laurens voerde haar bij ons. Hij zal zelf ook komen...

— O, dat verandert ! Leid die vrouw in mijn kamer.

En daar ging Isegrim bij haar. Hij verwijderde haar blinddoek. De vrouw schoof een kaper achteruit.

- Gij ! riep Isegrim verbaasd uit. Waarlijk gij...
- Stil, geen namen...
- Neen... Ik moet u spreken. Ik zag Laurens te Veurne en hij heeft me hier gebracht. Maar men wantrouwt mij...
- Omdat men u blinddoekte ! Een algemeene maatregel.
- En och ja... ik dien u uit wraak en niet uit trouw...
- Juist...
- Gij zijt een vrijbuiters, om uw wrok te koelen op de Spanjaarden en hun slaafsche dienaren.
- Juist, sprak Isegrim, die zijn ware taak aldus verborgen hield.
- Ook dat is wraaklust, juist als bij mij... En dan vergeet ik niet, dat ge vroeger mij een dienst bewezen hebt...
- Och, ik nam wel mannen maar geen vrouwen gevangen, toen we tegen Spanje streden... Ik trof u aan bij uw geliefde...
- 't Is lang geleden... Enn die geliefde verstootte me. Nu, hij is dood... hij heeft niet veel van 't leven genoten.
- Laat die oude herinneringen rusten.
- De vrouw was niet jong meer... Toch had ze nog schoone trekken.
- Oude herinneringen, herhaalde ze...
- Wel ja... de slag bij Nieuwpoort, 't beleg van Oostende...
- Nu is 't weer oorlog...
- Ik weet het... Maar wat wenscht ge van mij ?
- Ik van u niets... Ik vraag geen gunsten meer ! Ik kom in uw belang...
- In 't mijne...
- En Isegrim werd nu veel aandachtiger.
- Of liever in dat van uw dochter !
- O, mijn arme Jacqueline... Zoudt gij iets voor haar kunnen doen.
- Waarom hebt ge niet aan mij gedacht ?
- Daar zijt gij ook machteloos...
- O, ja, de tijd van mijn macht, toen ik gaarne gehoorzaamd werd door trotsche officieren, is lang voorbij... Maar ge wist toch, dat ik Pol van Rooze haat...
- Ja...
- Die haat heeft me geleid tot een daad, waarover ik nu spijt gevoel...
- Dat is me bekend... Jaloerschheid is een leelijke kwaal...
- Jaloerschheid ? Neen, wraak... maar toen trof ze verkeerd. Laat ik bij ons onderwerp blijven... Ik haat Pol van Rooze en hij is schout van Nieuwpoort. O, ik had hem al kunnen treffen, hij meent op 't toppunt van geluk en macht te staan.
- En zoudt gij Jacqueline kunnen helpen ?
- Ja.
- Hoe dan ?
- Zij zit te Nieuwpoort, waar de schurk schout is...
- Maar ze is in de macht van den heksenmeester en die zal zijn prooi niet lossen.
- Laat mij handelen !
- Maar hoe ?
- Ik moet nadenken, doch het middel vind ik...

— Om Jacqueline te bevrijden...

— Althans om haar vooreerst voor de pijnbank te bewaren en ja, ook om haar daarna aan u terug te bezorgen.

— Maar zeg me hoe...

— Ik moet nadenken, herhaal ik u.

— O, kondt gij de rechtspleging een week doen verdagen...

— Waarom een week?

— Tijd gewonnen is veel gewonnen. En twee weken ware nog beter, hernam Isegrim, die geen vermoeden over zijn krijgsplan wilde wekken.

Misschien vergiste hij zich in zijn meening, dat de zaak verraden was en nam de Spanjaard slechts maatregelen, omdat de oorlog uitgebroken was.

— Ik zal de rechtspleging doen uitstellen! verzekerde de geheimzinnige vrouw. Dring nu niet op verdere bijzonderheden aan... want ik ken die zelve niet.

— Ge steekt me hoop in 't hart.

— Ik heb deernis met uw dochter. Ik zag haar te Veurne op de kar, toen het volk haar uitjouwde. Ik weet, dat Jacqueline geen heks is.

— Die dwaze beschuldiging!

— En ik vergeet niet, dat gij mij eens een dienst bewees. Maar ik vraag u ook iets... geen gunst voor mij... een maatregel tegen van Rooze...

— Welke?

— De schurk is verloofd...

— Met Agneta van Ramsdijk. Deze werd ontvoerd, niet door mij, maar door jonker van Dillen.

— Voor u! Het is bekend, wat gij aan van Rooze gemeld hebt.

— Dat jonkvrouw van Ramsdijk borg is voor mijn kind? Dat is ook zoo. Oog voor oog en tand voor tand.

— Dus Agneta van Ramsdijk is in uw macht?

— Ja, maar tegen den wil van jonker van Dillen. Ge moogt dat verder vertellen...

— Wat deert mij jonker van Dillen! Zijn vader liet mij verbannen uit Nieuwpoort en dreigde me te brandmerken... Ik haat daarom ook de van Dillens! Mij brandmerken...

Haar blik fonkelde van toorn.

— Daarom liet ik jonker van Dillen in de klauw van 't gerecht... Ik had hem kunnen redden...

— Door u zelf op te offeren?

— Wel neen... Van Dillen kon nu lijden van mijnentwege. Het is niet edel. Kan Agneta van Ramsdijk het helpen, dat Jacqueline gevangen zit? En toch houdt gij haar als gijzelaarster. Och, veel edele gevoelens zijn bij mij uitgestorven... Dus Agneta van Ramsdijk is in uw macht?

— Ja...

— Als ik Jacqueline bevrijd, laat gij Agneta vrij.

— Ja...

— En van Rooze huwt haar! Dat zou voor mij een slechte belooning zijn.

— Maar gij kunt dat beletten, door van Rooze te doen tuimelen.

— Neen, mijn tijd is er nog niet. Daarom moet ge Agneta aan mij overgeven.

— Aan u.

— Ik haat haar ook.

— En ge zijt niet meer jaloersch beweerdet ge.

De vrouw kleurde even.

— Welnu ja, ik haat haar. Ik ook scheen lang jong. En toen van Rooze ontdekte dat ik ouder was... nu ja, veel ouder dan hij, was zijn hoon vreeselijk. Gij weet, wat er dan gebeurde. En nu haat ik elk meisje, dat door hem verkoren wordt. Lever mij Agneta van Ramsdijk.

Isegrim ontstelde van haar toon en nog meer van haar gelaatsuitdrukking. Hij kende veel overleveringen van Vlaanderen. Hij wist, hoe drie eeuwen geleden, een graaf Lodewijk van Male, zeer losbandig leefde en een edelmansdochter tot minnares koos. De gravin vernam dit en liet de jonkvrouw oplichten en naar het slot Wijnendale voeren, en haar daar zoo vreeselijk verminken, dat de ongelukkige het uitzicht van een monster had. En zoo moest ook Johanna, de gade van Filips den Schoone met een Gentsch meisje gehandeld hebben, dat door haar man bemind werd.

Isegrim dacht aan die voorbeelden en de vrouw, die nu tegenover hem stond, ware tot denzelfden gruwel in staat.

— Ik lever u Agneta van Ramsdijk niet uit ! verklaarde de hoofdman.

— En als ik dan weiger Jacqueline te helpen ?

— Spreek me dan ook niet van dankbaarheid, omdat ik weleer ridderlijk jegens u handelde.

— Hecht ge dan meer aan Agneta van Ramsdijk dan aan uw kind ?

— Die vraag is beleedigend ! Maar ik wil me niet leenen tot een gemeene daad. Nu is jonkvrouw van Ramsdijk gijzelaarster, doch gij zoudt haar tot een slachtoffer maken van uw wraak. Niet haar, doch Pol van Rooze moet ge treffen.

— Dat zal ook gebeuren !

— Zooeven hebt ge uw spijt uitgedrukt, omdat de wraak u te ver voerde...

— Ge doelt op Roza ?

— Ja, op Roza, de dochter van Roger uit Nieuwpoort.

— Zij beminde van Rooze en werd door hem bemind. Ik wist, dat hij haar uit Brugge liet wegvoeren en naar Loo bracht. Schout Benedictus beschermde het paar... Ik ging naar Loo... en ik drong op het Vijverhuis binnen. Ik wilde haar meenemen... maar toen ik ze zag in de weelde, die ik gekend heb, werd alles rood voor mijn oogen en ik doodde het meisje. Ik kon niet anders...

— En zoo zoudt ge ook met Agneta van Ramsdijk handelen. Dat zal ik niet toelaten. Ge moet redelijk zijn. Bovendien krijgt van Rooze haar niet tot vrouw. Wanneer ik Agneta vrij laat, geef ik haar over aan Wouter van Dillen, die haar huwelijk met van Rooze verhindert.

— Is dat waar ?

— Ja !

— Goed, dan ben ik tevreden... Ge hebt gelijk... niet op een meisje

moet ik mijn wraak koelen. Ik zal Jacqueline helpen. Vandaag nog begeef ik me naar Nieuwpoort.

— O, doe voor haar wat ge kunt en laat ik u op voorhand beloonen.

Isegrim haalde zijn beurs te voorschijn.

— Neen, geen geld... van u neem ik dat niet aan! riep de vrouw op heftigen toon.

— 't Is geen aalmoes...

— Houd uw goud! Ik heb genoeg om stil te leven...

Ze weigerde hardnekkig iets te aanvaarden.

— Waarom heeft de gouverneur van Duinkerke de Moeren onder water gezet? vroeg Isegrim dan.

— Om Duinkerke te dekken!

— Vreest hij dus een aanval?

— Het moet zijn! Wilt gij dat weten?

— Gaarne...

— Dan zal ik inlichtingen nemen. Voor u doe ik alles... Ik heb veel mannen ontmoet in mijn leven; slechts een gedroeg zich ridderlijk jegens mij: gij. En dat vergeet ik nooit. Blinddoek me nu, ik ga heen... Neen, aarzel niet... Ik wil niet weten, waar ik mij bevind.

Isegrim voldeed aan haar verzoek. Het was ook 't beste. Deze vrouw was hem nog altijd een raadsel, wat haar gevoelens betrof. Ze gaf blijk van slechte en dan weer van edele neigingen. Twee schildwachten leidden haar heen.

Kort daarop verscheen Laurens. De luitenant deelde den hoofdman mee, dat er alleen maatregelen genomen werden voor Duinkerke. Men vreesde een aanval van uit zee.

— Maar waarom de stad dan ook aan de landzijde gedekt? vroeg de hoofdman.

— Uit voorzorg...

— Ge meent dus niet, dat onze plannen verraden zijn?

Isegrim deelde dan toch mee, wat hij met Wouter van Dillen gedaan had. Laurens oordeelde het ook voorzichtig den uitslag van 't onderzoek af te wachten. De geheimzinnige vrouw zou wel kostbare inlichtingen geven.

De saamgezwornen bespraken de overstroming... Ja, deze was wel een bewijs, dat de oorlog opnieuw woedde, want daarin had het water steeds een rol gespeeld. De feiten van voor den wapenstilstand, door sommigen beleefd, door anderen bij overlevering vernomen, kwamen te berde. Zoo had in 1574 bij Leiden het water de redding gebracht. De Spaansche veldheer Valdez belegerde deze Hollandsche stad, waarbinnen ook Vlamingen streden.

De regeering van Leiden had niet alleen verzuimd krijgs- en mondbehoeften in te slaan, maar zelfs nagelaten de schansen te vernielen, waarmede Valdez vroeger reeds de stad omringd had. Ten einde geen noodelooze monden in de vesting te hebben, deed de burgemeester afkondigen, dat alle vrouwen, kinderen en vreemdelingen ze konden verlaten. Voor de 14000 overgebleven inwoners was slechts 3300 Hectoliter koren aanwezig. De toenmaals regeerende burgemeester heette Pieter Adriaanszoon van der Werff, terwijl

het opperbevel over de bezetting, die grootendeels uit bezoldigde burgers bestond, toevertrouwd was aan Jan van der Does. De Spanjaarden hadden Leiden met 62 schansen ingesloten, daar zij wel wisten, dat de stad voor geen drie maand van levensmiddelen voorzien was en de honger haar eindelijk tot de overgave zou nopen. Toen de blokkade een maand geduurd had, bepaalde de regeering, dat ieder slechts en half pond brood daags zoude ontvangen, behalve degenen, die op wacht trokken, welke dubbel rantsoen genoten. Zoete melk mocht slechts gebruikt worden om er boter van te maken en papieren geld werd als noodmunt gebezigd.

Eenige uitgeweken burgers, Glippers genaamd, vermaanden de belegerden zich te onderwerpen, daar zij hoog opgaven van 's Konings goedertierenheid en genade. Doch men antwoordde hun schimpende met een Latijnsch tweeregelig vers, nagenoeg van dezen inhoud :

De Voog'laar, op bedriegen uit,

Den Vogel lokt met zoet gefluit.

Inmiddels liet Willem de Zwijger niet na door brief op brief, die de duivenpost steeds in de stad bracht, den belegerden moed in te spreken. Toen het beleg twee maand geduurd had, besloot de Prins de dijken door te steken en den vijand door het water te verdrijven. Voorzeker een wanhopig besluit, daar de stad hooger gelegen is dan Delfland en Schieland, van waar het water moest komen; daarbij zou men zich door het overstroomen van zulk een wijde uitgestrektheid lands een schade van zeven ton gouds getroosten moeten, terwijl het dan nog onzeker was, of men het beoogde doel zou bereiken, daar de goede uitslag der onderneming geheel en al van wind en weer afhing.

Men maakte dus in den dijk van den Hollandschen IJssel bij Kapelle zestien gaten en een groote opening in den Maasdijk tusschen Gouda en Delfshaven. Daarenboven werden in de overige Zuidhollandsche en in de Zeeuwsche steden platgeboomde vaartuigen uitgerust, die de stad te hulp zouden komen over het ondergelopen land. Met dit doel kwam in het begin van September de Zeeuwsche admiraal Lodewijk van Boisot met eenige weluitgeruste vaartuigen te Rotterdam aan, waar hij zich met de Hollandsche schepen vereenigde. De Zeeuwsche vloot was met 800 koppen gewapend, ook Vlamingen, die veel geleden en hun gewest verlaten hadden.

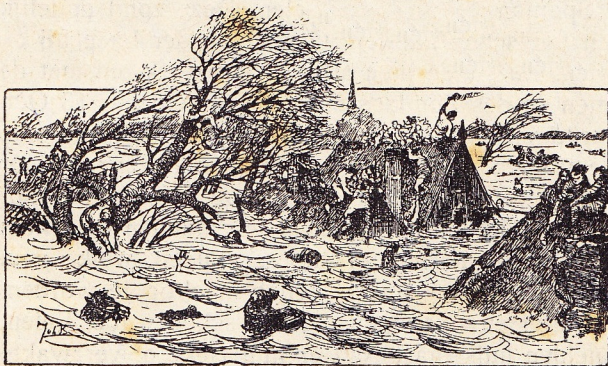
Na veel moeite en teleurstelling kwam de vloot van Boisot eindelijk in het Zoetermeersche meer en gaf zij, door het lossen van het geschut den belegerden bericht van haar nadering.

Intusschen verkeerde de stad sedert eenige weken in de grootste ellende. De hongersnood deed er zich fel gevoelen en de uitgewekenen hielden niet op, in naam van Valdez, de Leidenaars tot de overgave aan te sporen, maar de regeering beantwoordde deze uitnoodiging met een verachtend stilzwijgen. Ondertusschen waren er reeds bijna 600 menschen door den honger gestorven en deze nood deed eenige burgers tot muiterij overslaan; zij eischten van burgemeester Van der Werff spijzen of middelen om daaraan te komen. Doch de waardige man trad hun moedig tegen, en terwijl hij zijn uitgetogen zwaard den ontevreden burgers aanbood, zeide hij : « Mannen, ik heb een eed gezworen, dien ik met Gods hulpe hoop te houden; spijze heb ik niet, doch doodt mij, snijdt mijn lichaam in stukken en deelt het uit zoover het

strekken mag, ik ben het getroost : ik moet toch eenmaal sterven, en of dit door u, of door den vijand geschiedt, is mij onverschillig ». Met beschaamde kaken keerden zij naar de wallen terug, ja de moed der burgers rees zoo hoog, dat zij den vijand van de muren toeriepen, eer den linkerarm te zullen opeten en met den rechter vechten, dan uit hongersnood zich over te geven. Naarmate echter de nood binnen Leidens veste hoe langer hoe meer steeg, werd de hoop op ontzet al kleiner en kleiner, want in plaats, dat het water wassen wou, viel het ten gevolge van den onafgebroken Oostenwind, zoodat de vloot een eind van de stad moest blijven liggen. Vandaar dat Boisot aan den Prins schreef : « Zoo de Hemel geen hulp zendt met den aanstaanden springvloed, dan zie ik geen kans de stad te ontzetten ».

In de veste wezen de uitgehongerden elkander van verre op de schepen, van welke men redding verwachtte; doch lette men op den wind, die van geen draaien wist, dan vervloog weer alle hoop in rook. De laatste dagen van September werden door de belegerden in namelooze ellende doorgebracht. Velen hadden in zeven weken geen brood geproefd; paardenvleesch was een lekkernij voor de aanzienlijken; het gewone volk behielp zich met

De overstroomde Moeren.

aan reepen gesneden huiden. Honden- en kattenvleesch stond gelijk met wildbraad; vellen van gedroogde schol en weggesmeten beenderen werden van de mesthoopen opgezocht en uitgezogen; het geronnen bloed werd uit de goten geschept en opgeslurpt. In plaats van groenten at men bladeren van koolen, van vrucht- of

andere boomen. Jonge kinderen werden met paardendarmen gevoed, en menige kleine stierf, terwijl hij tevergeefs voedsel zocht uit de moederborst. Niet zelden zag men moeder en kind dood op straat neervallen. Tegen den dorst wist men beter raad : men bereidde een soort van bier, gebrouwen uit haverdoppen of bedorven draf; voorts dronk men water met azijn gemengd. En tot overmaat van ramp teisterde als gevolg van zulk slecht voedsel een vreeselijke, besmettelijke ziekte de ongelukkige stad en sleepte 600 menschen ten grave. De levenden hadden nauwelijks kracht de dooden te begraven; hun knieën knikten, als zij een lijk tegen een brug moesten opdragen. De wachten, die in den beginne met tien of twaalf man bezet waren, werden nu slechts door vijf of zes betrokken, die somtijds des morgens bij hun thuiskomst vrouw en kinderen dood vonden.

Maar de toestand verkeerde. Met den springvloed (29 Sept.) steekt een storm uit het Noord-Westen op, die de zee met geweld het land injaagt, en het water van negen duim tot twee en een halven voet doet rijzen. Welhaast werden de Spanjaarden uit hun versterkingen om Zoeterwoude verdreven,

zoodat de schans ter Lammen alleen het ontzet nog tegenhield. Men besloot deze sterkte op den 3^{en} October aan te vallen en gaf daarvan den belegerden door middel van een duif kennis, terwijl men hun gelastte een uitval te doen, als men ter Lammen zou aantasten. Deze brief geraakte in handen van den vijand. Toevalligerwijze viel dienzelfden nacht nabij de Koepoort een gedeelte van den stadsmuur om; het geraas van dien val bracht de soldaten van de Lammenschans in den waan, dat de uitval plaats had en ijlings namen zij de vlucht. Een jongen had van den wal opgemerkt, dat er veel glimmende lonten de schans verlieten zonder terug te komen, en daarom liet hij zich voor zes gulden overhalen, derwaarts te gaan. Toen hij niemand in de sterkte ontdekte, wuifde hij met zijn hoed; men vertrouwde in het eerst dit wenken niet, doch weldra waagde een burger, met name Gijbert Cornelisz. van Schaek (1), zich buiten de poort. Daar hij niets in de schans bemerkte, liep hij nog verder door het water naar het admiraalschip om Boisot de blijde tijding van den aftocht der Spanjaarden mee te deelen. Deze zond dadelijk twee galeien vooruit, die den Leidschen kapitein Gerrit van der Laen bij de schans van Lammen aantroffen. Nu stelde men alles in het werk om met de schepen voor de stad te komen en des Zondags-morgens te acht uur (3 Oct. 1574) kwamen de eerste vaartuigen met levensmiddelen bij de Vlietbrug aan.

Onbeschrijfelijk was de vreugde, met welke Boisot en de zijnen door groot en klein werd ingehaald en verwelkomd. De Vlietbrug stond opgepropt met uitgehongerden van allerlei ouderdom en geslacht, die handen en armen uitstaken om het brood, de kaas, de haring, of andere spijsen, welke men hun toewierp, te grijpen, te vangen of op andere wijze machtig te worden. De vlugsten sprongen in het water en zwommen naar de schepen toe. Velen, die iets bekomen hadden, snelden huiswaarts om er hun zieke of verzwakte huisgenooten mee te verkwikken, onder het geroep van : « Leiden is ontzet ! Leiden is ontzet ! Eeuwig zij de Heer geprezen ! »

Sommigen aten zóó gretig, dat zij met het brood in den mond dood op straat neervielen, zoodat de regeering ter voorkoming van ongelukken een bepaalde hoeveelheid op gezette tijden liet uitdeelen.

De regeering der stad besloot, dat deze dag in 't vervolg jaarlijks plechtig zou worden gevierd, welk gebruik tot nu toe in zwang is gebleven. Nog hooger steeg de dankbaarheid, toen den volgenden morgen een Zuidwestenwind al het water het land uitdreef en daarna, noordwaarts gedraaid, met een onweer in zee joeg (2).

Den volgenden dag kwam de prins zelf in de stad. Hij bood den Leideners uit erkentenis voor hun standvastigheid een hoogeschool aan. Reeds in het volgende jaar werd zij plechtig ingewijd (8 Febr. 1575) en al sedert

(1) Deze Schaek vond in de Schans een metalen pot met gekookt vleesch en wortelen, of hutspot, waaruit hij en zijn nakomelingen nog meer dan een eeuw daarna op den 3 October hutspot gegeten hebben. Thans wordt de pot in het stadsmuseum bewaard.

(2) Te Leiderdorp, in de tent van Valdez, vond men een plattegrond van de stad Leiden met al de verschansingen der Spanjaarden er omheen, waaronder de veldheer in slecht Latijn geschreven had : « Vaarwel gij stad, vaarwel gij schansen, die wij verlaten om het water, niet om de macht der vijanden ».

meer dan drie eeuwen is deze hoogeschool een der beroemdste van gansch Europa (1).

Laurens zat dit krijgsbedrijf nu aan de mannen te vertellen. De meesten verkeerden in een goede stemming. Zulke avonturen waren nu weer mogelijk. Er kwam een einde aan het eentonig leven.

Isegrim zat in gedachten... Zou de geheimzinnige vrouw Jacqueline helpen...

Nog eenige dagen en het zou er op los gaan. De eedgenooten overal waren verwittigd en hier in den kelder en in de duinen werd alles voor hun ontvangst voorbereid... De hoofdman kreeg meer en meer hoop, dat er toch geen verraad gepleegd was.

TIJD WINNEN.

Jacqueline zat nog even somber in haar cel. De cipier kwam haar voedsel brengen : zwart brood, en als drank, water... Maar Roger, de schoutsknecht, vergezelde haar. Hij had aan zijn vriend gevraagd de heks eens te mogen zien... Terwijl de cipier, naar dagelijksche gewoonte, even in het hok rondkeek, of er niets verdachts te bespeuren viel, duwde Roger de gevangene een briefje in de handen. Hij gaf haar een wenk het te verbergen.

Jacqueline keek hem dankbaar aan. Plots gevoelde ze, dat die man haar een helper wilde zijn. Roger en de cipier verwijderden zich dan.

— Zij een heks, zei de bewaker in de gang, ik geloof er niets van... Ze is zoo zacht en gedwee... Nooit zegt ze mij een ruw of hard woord... Gisteravond zong ze een Christelijk lied... En dikwijls, als ik eens stil door het tralievenstertje kijk, ligt ze geknield te bidden... Maar een mensch mag dat niet luid zeggen.

— Neen, erkende Roger, wij moeten nababbelen, wat de heeren beweren. Ik denk echter veel na... en ik heb al lang bemerkt, dat er veel meer slechter mannen zijn dan vrouwen... en toch wordt zelden een man van hekserij beticht, maar zeer dikwijls een vrouw.

— Dat komt, omdat de mannen de wetten en verordeningen maken.

— Juist ! De vrouw heeft niets te vertellen. Dat meisje een heks... niemand zal het mij wijsmaken. Als ik haar zie, denk ik aan mijn dochter, mijn Roza.

— Ge moet dat uit uw hoofd zetten...

— Kon ik maar ! Er is iets in mij gebroken, vriend... Een kind naar 't graf dragen, is erg... maar een kind zóó verliezen... o, ge zoudt er gek door worden... En alles de schuld van een man !

— Wie zou zoo iets ooit van Wouter van Dillen vermoed hebben !

— Ik geloof niet aan de schuld van jonker van Dillen...

— Niet ? Wie dan ?

— Ik onderzoek het...

— Maar van Dillen deugt toch evenmin ! Om nu Agneta van Ramsdijk

te ontvoeren en aan dien Isegrim over te leveren als borg, heel de stad spreekt er schande van.

— De menschen spreken zoo licht schande over een ander...

— Maar ge weet toch, dat de nieuwe schout daarover een brief ontvangen heeft.

— Jawel... Maar wat wordt er allemaal verborgen gehouden. Wie weet, welke verrassende dingen we nog hooren.

Roger verliet de gevangenis... Hij mocht niet vrij spreken. Maar hij wist van zijn voormaligen meester, hoe Agneta borg geworden was en waarom Wouter haar had ontvoerd. Hij was nu overtuigd van van Rooze's schuld. Roger had ook al bemerkt, dat de nieuwe schout niet de deugdzaame jonkman was, waarvoor hij zich uitgaf. En hij wist insgelijks, dat Karel, van Rooze's knecht, meer in de gevangenis thuis hoorde, dan in de schoutswoning. En waarom trok die Karel elken avond naar het landgoed van baron van Ramsdijk? Waarom wachtte de meid hem telkens af in het park en welke geheimen hadden die twee? Roger was een fijne speurder en nu bespiedde hij vooral zijn nieuwen meester.

.....

Jacqueline las het briefje, door Wouter geschreven en door Roger bezorgd. Zij moest tijd winnen. Dan zou ze bevrijd worden. Voorzichtig scheurde ze het briefje in kleine snippers en verspreidde deze onder het stroo. Tijd winnen... en redetwisten met den heksenmeester...

Den ganschen dag dacht ze hierover na. Men liet haar nu met rust. Maar ze begreep wel, dat de heksenmeester toch zijn prooi behouden zou. Tegen den avond keerde de cipier terug.

— Ga mee! zei hij.

En Jacqueline ontstelde. Nu nog een verhoor!... En waarom niet?.. Heksenmeesters verkozen dikwijls den nacht voor hun afschuwelijk werk. Jacqueline beheerschte zich. Ze wilde nu kalm zijn, goed haar gedachten bijeen houden, om den raad van het briefje te volgen.

De bewaker bracht haar in een kleine kamer. In een wijden haard brandde een houtvuur. Tegen den muur stond een oude rustbank. Er was ook een tafel met twee stoelen in dit vertrek.

— Dit zal nu uw cel zijn, sprak de cipier. Ge zult er beter logeeren dan in dat koud, vochtig hok.

Verrast keek Jacqueline hem aan. Maar dadelijk kreeg ze achterdocht.

— Op wiens bevel is dat? vroeg ze.

— Van hooger hand...

— Op last van den kommandant der stad, dien laffen kerel, die mij lastig viel...

— Ik kan het u niet zeggen, antwoordde de cipier ontwijkend. Maar ge zijt hier toch goed. 't Is een bitter koude avond.

— Als het op bevel is van den kommandant, breng me dan maar naar dat hol terug!

— Ik moet doen, wat men mij zegt.

De bewaker ging heen en grendelde de zware deur. De vlammen van den haard wierpen een lichtschijn in de gevangenkamer. Jacqueline liet zich op de rustbank neer. De warmte verkwikte haar en 't was heerlijk liggen op

dit kussen, na het verblijf in het mulle stroo op den harden steenen vloer.

— Maar als het van dien schurk is, wil ik naar mijn hok terug, mompelde ze.

Weer dacht ze aan Wouters briefje. Tijd winnen... En zoo ze den bevelhebber der stad wat aan het lijntje hield, kon hij haar tegen den heksenmeester beschermen.... Zoo won ze tijd, tot de verlossing kwam.

Dat denkbeeld wekte toch afkeer. Ze was zoo eerbaar, zoo rein en zoo fier. Maar ze moest listig zijn tegenover de macht van het onbarmhartig gerecht. Ze behoefde haar eer niet prijs te geven. Ze stelde wat sluwheid tegenover heerschzucht en tyrannie.

Nog overwoog ze dit alles, toen de grendels weggeschoven werden en jonker van Rooze en de kommandant binnen traden. De schout zette een groote lantaarn op tafel.

't Was de eerste maal dat de Spaansche bevelhebber Jacqueline in haar bijna vorstelijke kleedij zag, en hij kon nauwelijks zijn bewondering beheerschen. Toch bleef hij kalm. Op zijn gelaat was een pleister geplakt. Die verborg wel een wonde, maar herinnerde toch aan de eerste, zoo geweldige ontmoeting.

Jacqueline was opgerezen. Ze stond daar in al haar schoonheid. De verontwaardiging bracht een gloed op haar fijn gelaat. In den lichtschijn golfd en haar lange lokken als goud.

— Jonkvrouw, zei de kommandant, ik kom u mijn verontschuldigen aanbieden over mijn houding van den vorigen keer, toen ik u zag... Ik liet me te ver voeren.

— Dus dan mag ik er op rekenen door u geëerbiedigd te worden ? vroeg Isegrims dochter, ook in 't Spaansch.

— Natuurlijk ! Ik heb u dit beter verblijf toegewezen en een nieuw onderzoek bevolen naar de reden uwer aanhouding.

— Dat is tenminste rechtvaardig, want God weet, dat ik volkomen onschuldig opgesloten ben.

— Zoo is ook mijn overtuiging, jonkvrouw... en die van mijnheer van Rooze.

De schout antwoordde niet. Hij wilde niet toestemmen, maar mocht evenmin zijn beschermer tegen spreken.

— 't Gerecht loopt dikwijls mank, hernam de kommandant. Heb dus goeden moed. Ik bewijs u, dat ik spijt heb over mijn onbetamelijk gedrag.

— Tijd winnen... listig zijn ! Die vermaning stond Jacqueline nu helder voor den geest.

— Laat ons niet meer over dat tooneel spreken, zei zij, den blik neerslaande.

— O, ik dank u... Ge vergeeft mij alles ! Dat wekt vreugde bij me. Ge zijt grootmoedig. Bezat ik de macht u onmiddellijk vrij te laten, dan zou dit gebeuren, maar ik moet rekening houden met zekere vormen en gebruiken, doch ik zweer u, dat ge onder mijn bescherming staat. Intusschen zult ge hier overeenkomstig uw rang behandeld worden.

— Ik dank u, heer, voor die bezorgdheid, stamelde Jacqueline, al kostte het haar moeite deze woorden te uiten.

Ze geloofde echter niet aan de eerlijke bedoelingen van den Spanjaard.

Zijn blik was anders dan zijn woorden. Het meisje las er de gemeenheid in... Maar ze zou thans ook diplomatiek wezen... Ze dacht aan haar goeden vader. Die werkte voor haar bevrijding.

De kommandant rekte zijn verblijf nog wat, keek of het vuur goed brandde, beloofde behoorlijk voedsel en betuigde nogmaals zijn spijt over het gebeurde, vroeger in het hok. Eindelijk ging hij heen. Pol van Rooze had niets gezegd. En buiten lachte de Spanjaard.

— Het gaat goed, zei hij. Ze vergeeft me alles, ze is vriendelijk. O, ik win haar wel! Ik ben dol verliefd. Ze is als een koningin, mijnheer van Rooze, als een gebiedster! O, in die kleedij!

— Ja, ze is prachtig!

— Ik win haar wel, maar langzaam aan.

Een man naderde het tweetal en boog diep.

— Mijnheer de kommandant, ik ben de heksenmeester, zei hij...

— Ja, ik ken u wel... ge riekt naar geschroeid vleesch en bloed! snauwde de stadsbevelhebber.

— Mijn ambt is eerbiedwaardig...

— En wat hebt ge me te vertellen?

— Ik vernam, dat ge de heks een beter verblijf toegewezen hebt...

— Wees blijde, kerel! Als de meid haar in dien kelder dood gaat van koude, hoe kunt ge dan nog uw hart ophalen door haar te pijnigen. Luister... ik wil van u geen aanmerkingen hooren!

— Mijnheer, de heks is onder mijn bevoegdheid...

— Ja, maar ik ben bevelhebber der stad en, nu het weer oorlog is, ben ik nog meer uw aller baas. Ik verbied u Jacqueline te verhooren en dus nog veel sterker naar het lichaam te onderzoeken, zonder mij vooraf in te lichten.

— Gij gaat buiten uw recht, heer, merkte de magistraat op.

— En gij hebt een brutalen muil! Maak me niet kwaad, bij alle duivels, dat zou u slecht kunnen bekomen! Ik heb thans de macht, vergeet dat niet... En laat me nu met vrede!

De Spanjaard keerde den heksenmeester den rug toe en stapte met den schout verder.

— Zoo'n perkamenten, uitgedroogde, mufte rechter zou mij de wet stellen! bromde hij.

— Toch moet ik u aanraden voorzichtig te zijn, waagde van Rooze op te merken.

— En waarom?

— De heksenzaken vormen een zeer bijzondere afdeeling in het gerecht.

— Ja, de aartshertogin is op haar dood van heksen en tooverij....

— Juist, en dan geldt het hier de dochter van Isegrim, om wien de regeering zeer ongerust is....

— Wel, vriend, dat is juist mijn sterkte. Ge meent, dat die verwaande heksenmeester klagen zal aan hooger hand.

— Gewis!

— En wat is mijn antwoord dan? Dat ik op listige wijze vriendelijk ben jegens Jacqueline, om haar aldus geheimen te ontfutselen over haar vader. Ik dien dus het land door haar 't hof te maken. En al moest ik ter helle zinken,

ik wil die jonkvrouw. Ze heeft ook mij behekst ! Ik ben onder haar macht. Zij zal de mijne zijn...

— O, ik wilde natuurlijk liefst, dat gij haar voor een rechtspleging bewaren kondt !

— Om Agneta terug te winnen?

— Ja... Ieder zoekt zijn eigen belang.

— We zullen uw verloofde verlossen. Wacht maar !

De Spanjaard was kwistig met beloften, maar tegenwoordig waagde hij zich niet meer buiten de stad, uit vrees voor Isegrim.

— Wij, militairen, hebben weer de groote macht. Onze veldheer Spinola bevindt zich te Antwerpen, hernam de bevelhebber. En de burgerregeering zal weinig te vertellen hebben... Wacht maar, er komen ook hier meer soldaten en dan grijpen we dien Isegrim en hangen hem hoog aan de galg. Wij doen wat we willen en zou een heksenmeestertje mij in den weg treden? Ik heb nog spijt, dat ik hem niet tegen den grond geslingerd heb, dat zijn dorre beenderen kraakten ! We zijn de baas... 't is oorlog ! Wat heeft de gouverneur van Duinkerke niet gedaan met de Moeren?... Wij kunnen 't heele land verzuipen, als we willen !....

Zoo blufte de bevelhebber, tot hij op de markt afscheid nam van den schout, die zijn eigen vernedering wel gevoelde, doch van geen fierheid blijk mocht geven. O, de kommandant toonde het van Rooze wel, dat deze in alles gehoorzamen moest, want de schout had den Spanjaard moeten verhinderen bij de gevangene te gaan. Jacqueline mocht nu alleen in betrekking komen met de kamer voor hekserij...

.....
De heksenmeester was zeer verstoord naar den kerker gegaan. Hij besloot dadelijk bij hooger overheid een klacht tegen den bevelhebber in te dienen. Hij durfde dit wel, want zijn ambt was hem een schild tegen den wrok, zelfs van een Spaansch opperofficier.

— De bevelhebber is hier weer geweest ! snauwde de magistraat tot den cipier.

— Ja, heer...

— En was hij het, die u beval aan de tooveres een betere kamer aan te wijzen.

— Ja, en ik moest gehoorzamen.

— Toon mij waar ze nu zit... Maar wat hoor ik daar... Wie zingt hier?

— De heks, heer !...

— Zij ?

— O, ze doet het dikwijls...

De heksenmeester liep de gang in en bleef voor de deur staan, waarachter aandoenlijk de zuivere, schoone stem der gevangene klonk. 't Was een oud volkslied uit Vlaanderen...

« Tjanne was schaers in d'aerde,
Jan trouwde met een ander lief.
En zij gaf de kinderen slagen,
En hij zei : « Waerom zoekt gij niet ? »

's Morgens, ten negen uren,
 Zag men de drie kindjes gaen
 Naer het graf van hulder moeder,
 En zy bleven daer stille staen.

Zy lazen en zy baden,
 Zy vielen op hulder knien;
 Op 't gebed dat zy daer lazen,
 Het graf sprong open in drien.

Zy nam het middelste zoontje,
 En zy lei 't op haren schoot.
 En zy nam het jongste zoontjen,
 En zy lei 't aen haer borst bloot.

En zy gaf 't nog eerst te zuigen,
 Gelyk al de moeders kuisch.
 « Ach ! kinders, zeide zy, kinders,
 Wat doet uwen vader althuis ? »

— « Ach ! moeder, zeiden zy, moeder,
 Myn honger is wel te groot,
 Staet op en, gauwe, gy mede,
 Wy zullen t'saem vragen ons brood. »

— « Ach ! kinders, zeide zy, kinders,
 'k En kan voorwaer niet opstaen,
 En myn lichaem ligt onder d'aerde
 En den geest doet my hier staen. »

Het was een lied over de ware, innige moederliefde. Dacht Jacqueline aan haar moeder, die ze reeds zoo lang missen moest ?

— Dat is ook een lied van hekserij, zei de rechter tot den cipier. 't Is van een graf, dat openspringt en van een doode, die spreekt ! Goed, dat ik het gehoord heb. O, zij is een leelijke heks !

Maar Jacqueline hief nu weer een lied aan en klagend klonk het :

O Jesu soet
 Verleent mi doch confoort
 Sterct minen moet...

— Dat is toch een Christelijke zang, merkte de cipier op.

— Wat weet gij daarvan ? O, ja, ze zal ons ook wel misleiden door te huichelen... Ze zingt dit heel anders... niet van herte... 't Eerste, dat ging haar beter !

De heksenmeester had wel lust de gevangene terug naar haar hol te verbannen. Maar hij wilde voorzichtig zijn en zou eerst de overheid zijn klacht overleggen. Stil vertrok hij...

En in de sombere gevangenis was het, of een Engel zong...